

Česká dermatologie na přelomu 19. a 20. století

Jirásková, M.

Dermatovenerologická klinika I.LF UK a VFN

Souhrn

Česká dermatologie na přelomu 19. a 20. století

Článek seznamuje čtenáře s vývojem české dermatovenerologické kliniky na pražské Karlově Univerzitě od roku 1882. Přináší podstatné údaje ze životopisu přednosty této kliniky profesora Vítězslava Janovského, který byl i rektorem Univerzity Karlovy. Jeho nástupce od roku 1918, profesor Šamberger, založil časopis Česká dermatologie v r. 1919 (nyní Česko-slovenská dermatologie), přispěl k založení Československé vědecké společnosti v roce 1922 a byl autorem atlasu chorob kožních a pohlavních. Na klinice pracoval i jeho budoucí nástupce, profesor Hűbschmann, a budoucí přednosta brněnské kožní kliniky, profesor Trůb.

Klíčová slova: profesor Vítězslav Janovský – vznik české dermatovenerologické kliniky na pražské Karlově Univerzitě – profesor František Šamberger

Summary

Czech Dermatovenereology at the Turn of the 19th to 20 th Century

The author informs about the foundation of Czech Dept. of dermatology and syphilidology in Prague, Charles University, since 1882. The salient data from the curriculum vitae of the first chair of the clinic, professor V. Janovský, are mentioned, who was a vice chancellor of the Charles University as well. His successor from the year 1918, professor Šamberger, founded the journal Czech Dermatology in 1919 (now Czech-slovak Dermatology), initiated establishment of the Czechoslovak Scientific Dermatovenereological Society in 1922 and was the author of the book Atlas of dermatological and venereological diseases. In his clinic worked his future successor professor Hűbschmann and future head of the Dept. of Dermatology in Brno, professor Trůb.

Key words: Professor Janovský – Czech Dept. of dermatology and syphilidology in Prague – professor Šamberger.

Zárodkem pražské české dermatologické kliniky se, jak jsme se zmiňovali v předchozím díle (5), stala Pettersova klinika. Oba noví přednostové, Petters a Pick, potřebovali, resp. žádali každý o jednoho asistenta pro svou kliniku a bylo jim vyhověno.

Dva roky pracovaly obě kliniky vedle sebe. V červenci 1875 však Petters zemřel. Tím ztratila česká věda na několik let svého představitele oboru chorob kožních a pohlavních, neboť na jeho místo nebyl nikdo jmenován. Seznam přednášek zimního semestru 1876 uvádí výslovně, že toto místo je neobsazené. V následujícím semestru se již nemluví o I. a II. klinice, nýbrž jen o Pickově klinice (tedy klinice německé).

Časopis lékařů českých z 23. října 1876 podal oznámení konkurzu na uprázdněné místo primáře oddělení, tedy

nikoliv kliniky, pro příjčné a kožní nemoci. Takže tím vlastně zanikl první zárodek pražské české dermatovenerologické kliniky.

Přednostou tohoto kožního oddělení se v září 1876 stal Vilém Weiss. Ten byl od roku 1871 docentem chirurgie, a na co se obvykle zapomíná, také urologie a pohlavních nemocí. Je znám hlavně jako pozdější první profesor chirurgie na pražské lékařské fakultě. Vedle nepochybných zásluh je mu vyčítáno, že zdržel vývoj české chirurgie, poněvadž neuznával princip antisepse, kterou pokrokoví chirurgové v sedmdesátých letech 19. století již všeobecně zaváděli. Také se mu vytýká, že nevyužil pro vědu a výuku dermatovenerologie bohatého materiálu svého oddělení. Je pravda, že Weiss vedl již od roku 1872 ve všeobecné nemocnici oddělení močových a pohlavních



Obr. 1. Prof. Vítězslav Janovský.

nemocí a vedle toho suploval od roku 1874 na I. chirurgické klinice za profesora Blažinu. Byl tedy vytížen vedením více pracovišť a sotva se tak mohl věnovat vědecké práci. Existuje ale také domněnka, podle které Weiss vedl kožní oddělení s úmyslem, že je předá ve vhodné době některému schopnému českému lékaři, kterého nakonec viděl ve Vítězslavu Janovském.

V osobním výkazu Děkanátu lékařské fakulty je uvedeno, že „profesor doktor Vítězslav Janovský, řádný profesor nemocí kožních a příjichých, se narodil 2. července 1847 v Praze (obr. 1). Studoval na Staroměstském akademickém gymnáziu, kde maturoval roku 1864. Doktorát medicíny získal 15. ledna 1870. Akademickou dráhu začal v roce 1872, kdy byl 25. února habilitován pro dějiny lékařství a epidemiologii na pražské lékařské fakultě.

Janovský začal publikovat v oboru sdělných nemocí již v roce 1872, a to v Časopisu lékařů českých a v Patologii a terapii vnitřních nemocí. V roce 1882 vystřídal Weisse ve vedení dermato-syfilidologického oddělení, začátkem ledna 1883 se stal mimořádným profesorem a konečně 1. října přednostou znovu aktivované české kliniky pro choroby kožní a pohlavní. Pod jeho jménem vykročila dermatovenerologie do života. Ještě před zahájením výuky na české fakultě byly pro kliniku upraveny 2 místnosti syfiliticko-dermatologického oddělení v domku čp. 500 (nad Faustovým domem), kde měl v přízemí ambulanci, zatímco o posluchárnu se dělil s českou chirurgickou klinikou. „Zdrojem“ přílivu nemocných chorobami příjichými mohla být mimo jiné i v blízkosti nemocnice se vyskytující pověstná „Jedová chýše“ (obr. 2).

Vítězslav Janovský je znám nejvíce jako zakladatel české školy oboru chorob kožních a pohlavních. Měl ale i kladný vztah k myšlence ženského vzdělávání. Přednášel v českých ženských ošetrovatelských kursech a byl na

fakultě jeden z prvních, který s porozuměním přijímal ženy-studentky.

Publikoval i práce z dějin lékařství, o které se začal zajímat již jako medik. Od roku 1868 přednášel ve Spolku českých mediků historická témata. Přednášel česky i německy. Jeho přednášky byly první české přednášky z dějin lékařství na nerozdělené univerzitě.

Neměl rád Habsburky, ale ve Vídni byl ceněn pro své vědecké kvality a imponující vystupování. Jako záložní nadlékař pěšího pluku 28 se účastnil manévřů, které vedl korunní princ Rudolf, jehož oblíbený adjutant spadl s koně a zlomil si nohu. Povolali nejbližšího lékaře, náhodou Janovského. „Jste ranhojič nebo lékař?“ přivítal jej korunní princ. A když odpověděl, přišla impertinentní otázka: „A umíte také něco?“ ... „asi ano, císařská Výsosti, když jsem docentem na universitě. (1)“. Odpověď imponovala, ale Janovský si odnesl o Habsburcích nepříznivý dojem.

Janovského publikací je mnoho. Publikoval 58 českých vědeckých prací, některé knižní, 34 cizojazyčných a 15 ostatních. Ale zřejmě to není vše, co kdy napsal. Měl výbornou paměť, rychle koncipoval a psal, a různé citáty ve svých přednáškách jen chrлил. Spolu s prof. Šambergerem založili Čs. vědeckou společnost dermatovenerologickou a Čs. společnost pro potlačování chorob pohlavních v roce 1922 (1).

Janovský ovládal kromě češtiny a němčiny i angličtinu, francouzštinu a italštinu. Měl tak v dosahu zdroje poznání z celého kulturního světa, a ty užíval při svých výkladech studentům. V žádné klinické přednášce neslyšeli studenti citovat tolik světových lékařských autorit jako u Janovského. Nikdy se také neopomenul zmínit o „svém příteli Unnovi“. Nejlepším zrcadlem vylíčeného obrazu



Obr. 2. Jedová chýše.

jeho paměti je jeho trojdílná učebnice chorob venerických.

Mimo jiné měl snahu objevovat nepopsané a tedy neznámé kožní nemoci. Kdyby byl býval synem velikého národa, jistě že by se byla jmenovala *acanthosis nigricans*: morbus Janovsky, anebo aspoň Janovsky Politzer. Byl nesmírně společenský a velmi si potrpěl na životní formu a chování. Ač bydlel v Hopfenstockově (dnešní Navrátilově) ulici blízko Všeobecné nemocnice, nikdy nešel do práce pěšky, ale vždy se dal odvést před nemocnici stejným fiakristou a z fiakru slavnostně vystupoval vítán špitálním vrátným. Když se náhodou před vchodem sešel s některým kolegou, bývalo to představení poklon, dvornosti a uctivých a vtipných rozhovorů.

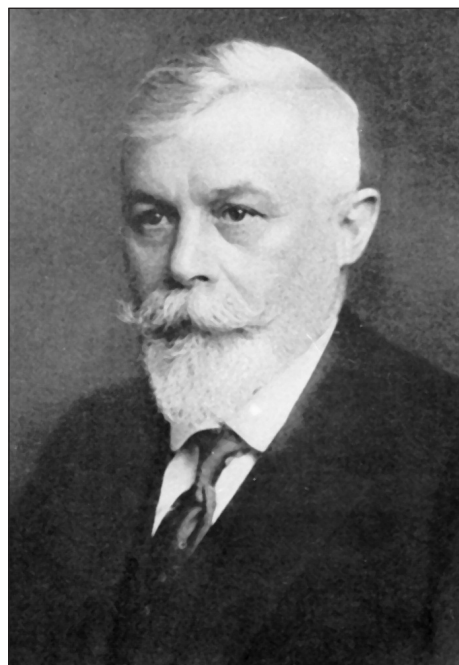
Profesor Vítězslav Janovský byl současně jako přednosta kožní kliniky i ředitelem České dětské nemocnice v Praze. Dosáhl i na nejvyšší univerzitní post. V letech 1916–1917 byl rektorem a v letech 1917–1918 prorektorem Univerzity Karlovy.

Bylo opravdu ironií osudu, že zemřel (19. března 1925) na nemoc, kterou se zabýval celý život. Byl to těžký průběh erysipelu dolní končetiny následovaný celkovou sepsí. Ležel na posteli s vysoko vystlanými polštáři a skoro do posledních dnů přijímal návštěvy, ba i ordinoval. Svou cennou odbornou knihovnu odkázal v závěti klinice.

Jeho nástupcem se stal profesor František Šamberger (*12.2.1871 Kout na Šumavě, †9.12.1944), jeden z jeho asistentů (obr. 3). Jako primář Vinohradské okresní nemocnice byl jmenován 2. října 1918 řádným profesorem a přednostou kliniky chorob kožních a pohlavních na Karlově univerzitě. Z doby, kdy jako mladý lékař procházel různými odděleními nemocnice, existuje historka, která ukazuje, jak se i tehdy dívaly ostatní obory na dermatovenerologii s despektem. Šamberger působil delší dobu u Thomayera na poliklinice. Když mu oznámil, že se chce věnovat kožním a pohlavním nemocem, usmál se jeho dočasný šéf ironicky a prohodil: „Člověče, vždyť vám žádná pořádná matka dceru nebude chtít dát“. Byl to žert nebo skutečný Thomayerův názor?

Vedle české dermatologické kliniky pod vedením prof. Janovského existovala na pražské univerzitě i dermatologická klinika německá vedená prof. Kreibichem, který byl dokonce i děkanem lékařské fakulty a na jeden rok 1923–24 i rektorem univerzity. Kliniku převzal po slavném dermatologovi prof. Pickovi a vedl ji více než 25 let.

Když v roce 1918 přejímal kliniku prof. Janovského prof. Šamberger, dostal ústav, který již nevyhovoval potřebám doby. Byla to jedna ambulance, sérologická a histologická laboratoř, místnost pro světloléčbu a knihovna v kanceláři přednosta kliniky. Záhy bylo zřejmé, že nestačí ani lékaři, ani místnosti. Šamberger se tehdy obklopil novými silami a s energií sobě vlastní prosadil stavbu nového křídla. Postupně vznikl opravdový ústav s oddělením světloléčebným (obr. 4), kosmetickou ambulancí, dobře fungující sérologickou laboratoří s čilým provozem a „plísňovým oddělením“ a konečně i sexuologickou ordinací. Nebylo snadné pro všechna tato místa nalézt vhodné síly. O síle a organizačních schopnostech Šambergerovy osobnosti



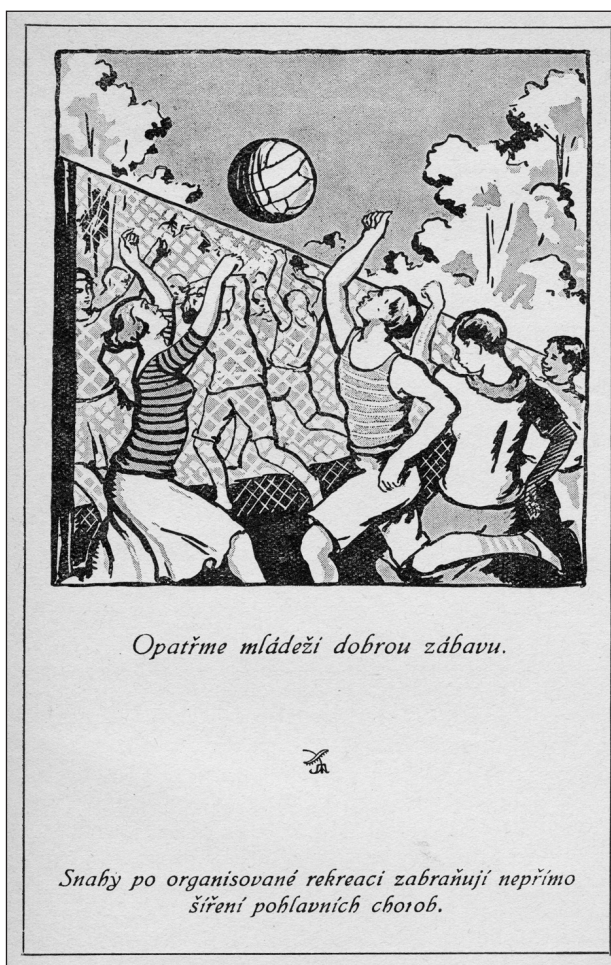
Obr. 3. Prof. František Šamberger.

svědčí to, že se kolem něho sešla řada schopných lékařů, a že je přiměl k tomu, aby udržel kliniku ve stálé činnosti. Sám byl žákem prof. Unny, a proto umožnil i svým podřízeným nabyt u tohoto velikána dermatologie zkušenosti (například pozdější brněnský dermatolog profesor Trýb nebo prof. Hübschmann měli příležitost se s prací na Unnově klinice seznámit. Prof. Unna dokonce nabídl prof. Trýbovi, zda by nechtěl pracovat pod jeho vedením). Prof. Hübschmann vzpomínal na plný provoz všech tří pater Šambergerovy kliniky a uvědomoval si, jak vše bylo zaměřeno ve prospěch vědy i nemocných. Z těch potřeb došlo také k založení společnosti pro potlačování chorob pohlavních. Zákonem č. 241 z roku 1922, jehož byl šéf kliniky hlavním iniciátorem, byla předstížena cizina. Je i dnes zajímavé do stránek této knížečky nahlédnout a porovnat některé paragrafy s těmi dnešními. Dokonce vydal i knížečku věnující se sexuální výchově mládeže (obr. 5).

Intenzivní vědecká práce a výměna nabytých poznatků



Obr. 4. Světloléčba.



Obr. 5. Příručka pro mládež.

i jejich zveřejňování, si žádala přirozeně publikační možnosti. A tak Šamberger založil záhy časopis Česká dermatologie, jejímž redaktorem byl od konce jejího I. ročníku po dobu 39 let prof. Hübschmann. Časopis vycházel i za okupace (od roku 1947 jako Československá dermatologie), jedině s tím omezením, že v letech 1942–43 vycházely 2 svazky více než jeden rok (4, 8).

Pěstování každého vědního oboru potřebuje také záze-
mí, kde se sdělují získané výsledky a v diskusi se hodnotí jejich kvalita. Tak vznikla v roce 1922 Československá vědecká dermatologická společnost s mnohými filiálními větvemi ve všech větších městech Československa (9–11). Existují zápisy uvádějící postupné přijímání členů této společnosti (4).

Prof. Šamberger navázal také mezinárodní styky, například s tehdejšími zakladateli švédských Acta dermatovenerologica prof. Dr. Almkvistem. Výsledkem byla spolupráce české skupiny dermatologů v tomto časopise a prof. Šamberger se stal jejich spoluredaktorem.

Neuvést jeho pedagogické schopnosti by znamenalo vážné opomenutí. V diagnostice zdůrazňoval zejména skupiny akutních a chronických zánětů a jejich rozlišování podle eflorescencí. V terapii uplatňoval zásadu znát účinky aplikovaných léků a předepisovat a měnit je tak, jako to změněné patologickoanatomické poměry vyžadovaly.

Prof. Šamberger publikoval 149 knih, dále atlas chorob kožních a pohlavních, který byl svého času i mezinárodně průkopnickým, nejlepším dílem svého druhu. Dá se říci, že medicína a speciálně obor dermatovenerologie a klinika, zcela vyčerpávaly veškeré jeho zájmy. Stal se i spoluvůrcem „lupózního“ ústavu, poradny pro kongenitální příjici a bojovníkem proti pohlavním chorobám. Také výstavný kožní pavilón na Bulovce, svého času jeden z nejmodernějších, vděčil jeho vydatné pomoci a jeho vlivu v příslušných kruzích k opatření potřebných finančních prostředků.

Prof. Šamberger měl podle pamětníků vyhraněné povahové rysy podmíněné chodským sebevědomím, neústupností, byl osobnost v pravém slova smyslu a vynikající vědecký pracovník. Vychoval celou řadu svých žáků a následovníků.

LITERATURA

1. GAWALOWSKI, K. K 100. Výročí narození profesora Vítězslava Janovského. Čs.Derm. 1948, 23 (8), s. 281- 306.
2. HLAVÁČKOVÁ, L., SVOBODNÝ, P., Dějiny všeobecné nemocnice v Praze 1790-1952. (k 200. výročí založení nemocnice). Praha: Karolinum 1990.
3. HÜBSCHMANN, K. K počátkům české dermatologie a syfilidologie a několik poznámek k jejich další historii. I. Čs. Derm. 52,1977 (5), s.337-342.
4. HÜBSCHMANN, K. K počátkům české dermatologie a syfilidologie a několik poznámek k jejich další historii. II. Čs. Derm. 52,1977(6), s. 403-406.
5. JIRÁSKOVÁ, M. Z úsvitu české dermatologie a syfilidologie. Čs. Derm. 83, 2008 (3) s.164-167.
6. KOLEKTIV AUTORŮ. Biografický slovník Pražské lékařské fakulty 1348-1939 díl I. A-K. Praha: Univerzita Karlova Praha 1988.
7. KOLEKTIV AUTORŮ. Biografický slovník Pražské lékařské fakulty 1348-1939 díl II. L-Ž. Praha: Univerzita Karlova Praha 2003.
8. VOSMÍK, F. Odstupující vedoucí redaktor: K historii časopisu Česko-slovenská dermatologie. Čs. Derm. 79,2004 (2), s.51-52
9. ZÁRUBA, F. Poznámky k historii Československé dermatologie. I.část, Profesor MUDr. Vítěslav Janovský, zakladatel české dermatovenerologie. Čs. Derm. 1990, 65 (2), s. 116-129.
10. ZÁRUBA, F. Poznámky k historii Československé dermatologie. II. část. Profesor Šamberger a sjezdy slovanských dermatologů. Čs. Derm., 1990, 65 (2), s. 130-136.
11. ZÁRUBA, F. Poznámky k historii Československé dermatologie. III. část. Založení Československé vědecké dermatologické společnosti. Čs. Derm. 1990, 65 (2), s.137-141.

Došlo do redakce 4. 8. 2008

MUDr.Milena Jirásková, CSc.
Dermatovenerologická klinika I.LF UK a VFN
U Nemocnice 2
128 00 Praha 2,
E-mail: milena.jiraskova@lf1.cuni.cz